

חוברת מורה · יחידה 1: אירופה במאה ה־19 · חלק א׳

היסטוריה בסרטונים – 4 מערכי שיעור מלאים לסרטונים, עם תשובות, מחוונים והתאמות

מהדורה למורה – עם תשובות **45 דק׳ לכל שיעור**

יצרה: רוית ראש בן ישי

תוכן החוברת

1. **מאיפה הגיע האור? שורשי הנאורות** – ? אילו תהליכים שקדמו למאה ה־18 הכשירו את הקרקע לרעיונות הנאורות?
   הסרטון: איך העולם התחיל להאיר- שורשי הנאורות · youtube.com/watch?v=n-yZ5B461jQ
2. **חמישה רעיונות ששינו את העולם** – ? אילו עקרונות ניסחו הוגי הנאורות, וכיצד הם משפיעים על חיינו עד היום?
   הסרטון: עקרונות הנאורות: מסבירה בעצמי רעיונות גדולים מהחיים · youtube.com/watch?v=pcWCd62v6nI
3. **יומן מסע במאפייני הנאורות** – ? מה מאפיין את דרך החשיבה של עידן הנאורות, ואיך היא שינתה את היחס לסמכות, לידע ולעתיד?
   הסרטון: מאפיני הנאורות · youtube.com/watch?v=VRWi2HFgMyk
4. **מכונות, קיטור וערים: המהפכה התעשייתית** – ? איך הפכה המהפכה התעשייתית את חייהם של בני האדם, ומדוע היא החלה דווקא בבריטניה?
   הסרטון: מהפכה תעשייתית · youtube.com/watch?v=0QulcaVCZ7o

דפי הצפייה לתלמידים נמצאים בקבצים נפרדים (PDF ו־Word) – אחד לכל סרטון.

1. מאיפה הגיע האור? שורשי הנאורות

? אילו תהליכים שקדמו למאה ה־18 הכשירו את הקרקע לרעיונות הנאורות? · הסרטון: איך העולם התחיל להאיר- שורשי הנאורות

מהדורה למורה

הסרטון מציג את הנאורות כ'אור' שנדלק באירופה, ושואל מאיפה הוא הגיע. הוא מצביע על ארבעה שורשים: ההומניזם של תקופת הרנסנס, ההשלכות של מלחמות הדת והצורך בסובלנות, המהפכה המדעית (קופרניקוס, גלילאו, ניוטון) והדפוס שהפיץ רעיונות. הוא מתאר גם את הסלונים ואת התפשטות הרעיונות לאנגליה, לצרפת, לפרוסיה ולאמריקה. הסרטון מדגיש שגם בתקופות 'חשוכות' היה אור, ושגם לתקופת האור יש צללים.

מטרות

- התלמידים יזהו ארבעה שורשים מרכזיים של הנאורות ויסבירו כל אחד מהם.
- התלמידים יסבירו את הקשר בין המהפכה המדעית לבין האמונה בתבונת האדם.
- התלמידים יתארו כיצד הדפוס והסלונים הפיצו רעיונות.
- התלמידים יבחנו באופן ביקורתי את הדימוי 'חושך–אור' של ימי הביניים והנאורות.

מושגים

נאורות זרם רעיוני באירופה של המאה ה־18 שהאמין בכוחה של התבונה האנושית לשפר את חיי האדם והחברה, וקרא לבחון כל דבר בביקורתיות.

הומניזם גישה שהתפתחה בתקופת הרנסנס ושמה במרכז את האדם, את יכולותיו ואת ערכו, לצד העיסוק באל ובעולם הבא.

רנסנס 'לידה מחדש' – תקופה באירופה (בערך המאות ה־14–16) של התעניינות מחודשת בתרבות יוון ורומא, באמנות, במדע ובאדם.

המהפכה המדעית שינוי בדרך חקר הטבע במאות ה־16–17: מסקנות על סמך תצפית, ניסוי וחישוב מתמטי ולא רק על סמך מסורת וסמכות.

סובלנות דתית נכונות לאפשר לבני דתות וזרמים אחרים לחיות ולהאמין לפי דרכם; התחזקה כרעיון בעקבות מלחמות הדת הקשות.

רציונליזם (תבונה) האמונה שהשכל האנושי הוא הכלי המרכזי להבנת העולם ולקבלת החלטות.

דפוס טכנולוגיה להעתקת טקסטים במהירות ובזול; אפשרה הפצת ספרים, עיתונים וחוברות לקהל רחב.

תאריכים

1450 ראשית הדפוס באירופה (גוטנברג) · **1543** קופרניקוס מפרסם שהארץ סובבת סביב השמש · **1648** שלום וסטפליה – סיום מלחמת שלושים השנים · **1687** ניוטון מפרסם את חוקי התנועה והכבידה

מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים
0–5	**פתיחה**	פעילות 'פנס בחושך' (ראו פתיחה) ושאלת הכוונה על הכותרת 'האור'.
5–9	**לפני הצפייה**	התלמידים ממלאים את משימת נכון/לא נכון/לא בטוח.
9–15	**צפייה**	צפייה בסרטון עם עצירות לפי נושא; התלמידים רושמים את 'ארבעת השורשים'.

22–15	**דיון ושאלות**	בדיקת התחזיות ושאלות ברמות תמיכה/רגיל/אתגר.
35–22	**משימה פעילה**	'עץ השורשים' – בניית ציר זמן של השורשים ושיוך כל שורש לרעיון של הנאורות.
41–35	**שאלת בגרות**	כתיבה אישית של תשובה לשאלה בסגנון בגרות ובדיקה מול מחוון.
45–41	**סיכום וכרטיס יציאה**	משפט סיכום משותף וכרטיס יציאה.

פתיחה: פנס בחושך

מחשיכים לרגע את הכיתה ומדליקים פנס. שואלים: 'מה רואים עכשיו שלא ראינו קודם? ומה עדיין נשאר בצל?' כותבים על הלוח 'נאורות = אור' ושואלים: מאיפה הגיע האור, ומי הדליק את הפנס? משאירים את השאלה פתוחה לצפייה.

דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: מאיפה הגיע האור? שורשי הנאורות

יחידה 1 · אירופה במאה ה־19 · ❓ אילו תהליכים שקדמו למאה ה־18 הכשירו את הקרקע לרעיונות הנאורות?

מהדורה למורה

הסרטון: איך העולם התחיל להאיר- שורשי הנאורות

⏱️ 1:48 דקות · youtube.com/watch?v=n-yZ5B461jQ

א לפני הצפייה ובמהלכה

לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו ליד כל משפט: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. הנאורות צמחה פתאום, בלי שום רקע קודם.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – היו לה שורשים: רנסנס, מלחמות הדת, המהפכה המדעית והדפוס.**

2. גילויים במדע שינו את הדרך שבה אנשים חשבו על החברה.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – אם יש חוקים בטבע, אולי אפשר למצוא חוקים הגיוניים גם לחברה.**

3. המצאת הדפוס סייעה להפצת רעיונות חדשים.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – ספרים, עיתונים וחוברות הגיעו לקהל רחב.**

4. רעיונות הנאורות נשארו רק בצרפת.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – הם התפשטו לאנגליה, לפרוסיה, לאמריקה ועוד.**

👀 במהלך הצפייה – שימו לב:

- אילו ארבעה 'שורשים' הסרטון מונה?
- שמות המדענים ומה הם שינו בתפיסת העולם.
- מה למדו אנשים ממלחמות הדת.
- באילו מקומות ובאילו דרכים התפשטו הרעיונות.
- הרעיון שגם באור יש צללים.

⏸️ **אחרי ההומניזם ומלחמות הדת**: מדוע דווקא מלחמה קשה יכולה להוביל לרעיון של סובלנות?

⏸️ **אחרי המדענים**: איך גילוי בשמיים יכול לשנות את היחס לסמכות על הארץ?

⏸️ **אחרי הדפוס והסלונים**: מה דומה בין סלון של המאה ה־18 לבין מקומות שבהם מתנהל שיח היום?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. מהו הומניזם?

א. גישה ששמה את האדם ויכולותיו במרכז | ב. שם של מכונת דפוס | ג. מלחמה בין דתות

2. איזה מדען ניסח חוקי טבע לתנועה ולכבידה?

א. גוטנברג | ב. קופרניקוס | **ג. ניוטון** | ד. וולטר

3. כיצד התפשטו רעיונות חדשים במהירות?

א. רק בעל־פה בכפרים | **ב. בזכות הדפוס, הספרים, העיתונים והסלונים** | ג. באמצעות פקודות המלך

רגיל

1. הסבירו כיצד מלחמות הדת תרמו לצמיחת הנאורות.

✔ **המלחמות הארוכות והקשות בין קתולים לפרוטסטנטים הובילו רבים למסקנה שאי אפשר לכפות אמונה בכוח, ושיש צורך לחיות יחד ולכבד מי שחושב אחרת – רעיון הסובלנות, שהפך לאחד מעקרונות הנאורות.**

2. מה הקשר בין המהפכה המדעית לבין רעיון התבונה?

✔ **המדענים הראו שבאמצעות תצפית, ניסוי וחשבון אפשר להבין את חוקי הטבע. מכאן נולד ביטחון ביכולת השכל האנושי, והוגים שאלו אם אפשר להשתמש בתבונה גם כדי להבין ולתקן את החברה והשלטון.**

3. מה היה תפקידם של הדפוס ושל הסלונים?

✔ **הדפוס הוזיל ספרים ועיתונים והפיץ רעיונות לקהל רחב; בסלונים (ובבתי קפה) נפגשו משכילים, דנו וליבנו רעיונות – כך הפכו הרעיונות לשיח ציבורי.**

אתגר

1. הסרטון טוען שגם ב'ימי החושך' היה אור, וגם ב'תקופת האור' יש צללים. הסבירו את הטענה ובחנו אותה.

✔ ימי הביניים לא היו ריקים מידע: היו בהם אוניברסיטאות, יצירה דתית ופילוסופית (גם בעולם היהודי – למשל הרמב"ם). מנגד, בתקופת הנאורות היו צללים: רבים נשארו מחוץ לזכויות (נשים, עניים, עבדים במושבות), ולעיתים היה זלזול במסורת ובדת. מכאן שהדימוי 'חושך–אור' פשטני, והוא בעיקר הדרך שבה אנשי הנאורות תיארו את עצמם.

2. איזה מבין ארבעת השורשים היה לדעתכם החשוב ביותר? נמקו והשוו לשורש אחר.

✔ תשובה פתוחה. דוגמה: הדפוס – בלעדיו רעיונות המדענים וההוגים היו נשארים בחוג קטן; לעומת זאת המהפכה המדעית נתנה את התוכן – את הביטחון בתבונה. נדרש נימוק והשוואה.

ג ציר זמן משימה פעילה: עץ השורשים של הנאורות

בונים 'עץ' על הלוח או בדף: השורשים הם תהליכים שקדמו לנאורות, הענפים הם רעיונות הנאורות שצמחו מהם.

1. סדרו על ציר זמן את כרטיסי האירועים: הדפוס, קופרניקוס, גלילאו, מלחמת שלושים השנים ושלום וסטפליה, ניוטון.

✔ סדר: דפוס (~1450), קופרניקוס (1543), גלילאו (תחילת המאה ה־17), מלחמת שלושים השנים ושלום וסטפליה (1618–1648), ניוטון (1687).

2. שייכו כל אירוע לאחד מארבעת השורשים: הומניזם, סובלנות, מדע, הפצת ידע.

✔ דפוס – הפצת ידע; קופרניקוס, גלילאו, ניוטון – מדע; וסטפליה – סובלנות; רנסנס – הומניזם.

3. לכל שורש כתבו 'ענף' – רעיון של הנאורות שצמח ממנו.

✔ למשל: הומניזם ← כבוד האדם וזכויותיו; סובלנות ← חופש דת; מדע ← תבונה וביקורתיות; הפצת ידע ← חינוך ושיח ציבורי.

4. בחרו שורש אחד והסבירו בשני משפטים את החיבור בינו לבין הענף.

✔ יש לבדוק שהתלמידים מסבירים קשר סיבתי ולא רק מציינים.

שאלה בסגנון בגרות

1. הסבר שני גורמים שהשפיעו על צמיחת רעיונות הנאורות באירופה.

✔ גורם ראשון – המהפכה המדעית: מדענים כמו קופרניקוס, גלילאו וניוטון הראו שאפשר להבין את חוקי הטבע באמצעות תצפית, ניסוי וחשבון. הצלחה זו חיזקה את האמונה בכוח התבונה, והוגי הנאורות ביקשו להחיל את התבונה גם על החברה, הדת והשלטון. גורם שני – הדפוס: הדפוס אפשר להדפיס ספרים, עיתונים וחוברות בזול ובמהירות, כך שרעיונות חדשים הגיעו לקהל רחב, נדונו בסלונים ובבתי קפה והתפשטו ממדינה למדינה.

כרטיס יציאה · מאיפה הגיע האור? שורשי הנאורות

1. ציינו שניים מהשורשים של הנאורות.

✔ **שניים מתוך: הומניזם/רנסנס, מלחמות הדת והסובלנות, המהפכה המדעית, הדפוס.**

2. מדוע הדפוס היה חשוב להתפשטות הרעיונות?

✔ **הוא הוזיל והאיץ את הפצת הספרים והעיתונים, כך שרעיונות הגיעו לאנשים רבים.**

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק'
ציון גורם ראשון נכון	2
הסבר הגורם הראשון והקשר לנאורות	4
ציון גורם שני נכון	2
הסבר הגורם השני והקשר לנאורות	4

סיכום

כל תלמיד/ה משלים/ה את המשפט: 'בלי ___ לא הייתה נאורות, כי ___'. קוראים כמה תשובות ומחברים לשאלה 'מי הדליק את הפנס'.

התאמה לעולים

הנאורות היא תקופה באירופה. במאה ה־18 אנשים האמינו בשכל. לפני כן היו מדענים חשובים. הם גילו חוקים בטבע. מכונת הדפוס עזרה להפיץ ספרים. אנשים דיברו על רעיונות חדשים.

שכל / תבונה – היכולת לחשוב ולהבין · **מדען** – אדם שחוקר את הטבע · **דפוס** – מכונה שמדפיסה הרבה ספרים · **סובלנות** – לכבד מי שחושב אחרת · **רעיון** – מחשבה חדשה · **להתפשט** – להגיע להרבה מקומות

התאמות לחנ"מ

- כרטיסי סמלים לארבעת השורשים: אדם, יונה, טלסקופ, ספר – והתאמה לשם השורש.
- ציר זמן מוכן עם ארבע משבצות ריקות להדבקת הכרטיסים.
- בנק מילים לשאלות הפתוחות.
- צפייה חוזרת בחלקים קצרים עם שאלה אחת בכל עצירה.

לוודא:

- ראשית הדפוס באירופה – 'בערך 1450' (גוטנברג, מגנץ).
- הסרטון מתאר את ימי הביניים כ'חשוכים' – כדאי להדגיש שזה דימוי של אנשי הנאורות עצמם ולא תיאור היסטורי מדויק.

2. חמישה רעיונות ששינו את העולם

? אילו עקרונות ניסחו הוגי הנאורות, וכיצד הם משפיעים על חיינו עד היום? · הסרטון: עקרונות הנאורות: מסבירה בעצמי רעיונות גדולים מהחיים

מהדורה למורה

הסרטון מוצג מנקודת מבטה של ילדה החיה בסוף המאה ה־18 ומסבירה את עקרונות הנאורות במילים פשוטות. היא מציגה את רעיון האוטונומיה (אדם אחראי לחייו ובוחר את דרכו), את הזכויות הטבעיות לפי ג׳ון לוק, את חופש המחשבה והביטוי ואת הסובלנות (בהקשר לוולטר), את השוויון בזכויות ובהזדמנויות – כולל קולה של מרי וולסטונקראפט על חינוך נשים – ואת רעיון האמנה החברתית (הובס ולוק). היא מסיימת בכך שהרעיונות התפשטו בבתי קפה ובסלונים ומשפיעים על מדינות עד היום.

מטרות

- התלמידים יגדירו חמישה עקרונות של הנאורות: אוטונומיה, זכויות טבעיות, חופש מחשבה וסובלנות, שוויון, אמנה חברתית.
- התלמידים ישייכו כל עיקרון להוגה המרכזי שקשור בו.
- התלמידים יזהו את העקרונות במצבים מחיי היום־יום.
- התלמידים יבחינו בין גישת הובס לגישת לוק לאמנה החברתית.

מושגים

זכויות טבעיות — זכויות שכל אדם נולד איתן ואינן תלויות בשלטון – לפי לוק: חיים, חירות וקניין. תפקיד השלטון הוא להגן עליהן.

אמנה חברתית — הרעיון שהשלטון נשען על הסכמה בין בני האדם: האזרחים מוותרים על חלק מחירותם, והשלטון מתחייב לשמור על הסדר ועל זכויותיהם.

ריבונות העם — העיקרון שמקור הסמכות של השלטון הוא העם ולא זכות אלוהית של מלך.

חופש המחשבה והביטוי — זכותו של אדם לחשוב, להאמין ולהביע את דעתו בלי לחשוש מרדיפה.

סובלנות — נכונות לקבל את קיומן של דעות ואמונות שונות משלי, גם אם איני מסכים איתן.

שוויון בפני החוק — העיקרון שכל בני האדם שווים בזכויותיהם ובחובותיהם, בלי הבדל מעמד או מוצא.

אוטונומיה (אינדיבידואליזם) — היחיד הוא בעל ערך משלו, אחראי לחייו ורשאי לבחור את דרכו.

תאריכים

1651 הובס מפרסם את 'לויתן' · **1690** לוק מפרסם את 'מסות על הממשל' · **1762** רוסו מפרסם את 'האמנה החברתית' · **1792** וולסטונקראפט מפרסמת חיבור בזכות זכויות האישה

מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים
0–5	**פתיחה**	משחק 'מי קבע?' (ראו פתיחה).
5–8	**לפני הצפייה**	משימת נכון/לא נכון/לא בטוח.
8–13	**צפייה**	צפייה ומילוי טבלת 'עיקרון – הוגה – דוגמה'.
13–20	**דיון ושאלות**	בדיקת התחזיות, שאלות ברמות.

33–20	**משימה פעילה**	משחק קלפים 'עיקרון בחיים': התאמת מצבים לעקרונות בקבוצות.
40–33	**שאלת בגרות**	כתיבת תשובה והערכת עמיתים לפי המחוון.
45–40	**סיכום וכרטיס יציאה**	'העיקרון שלי' וכרטיס יציאה.

פתיחה: מי קבע?

המורה מודיעה: 'מהיום, רק מי שיושב בשורה הראשונה רשאי לדבר בשיעור, וכך יהיה כי כך החלטתי'. מחכים לתגובות ושואלים: מה הפריע לכם? באיזו זכות אני קובעת? מי צריך להסכים לכלל כזה? מקשרים: בדיוק את השאלות האלה שאלו הוגי הנאורות על המלכים.

דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: חמישה רעיונות ששינו את העולם

יחידה 1 · אירופה במאה ה־19 · ❓ אילו עקרונות ניסחו הוגי הנאורות, וכיצד הם משפיעים על חיינו עד היום?

מהדורה למורה

הסרטון: עקרונות הנאורות: מסבירה בעצמי רעיונות גדולים מהחיים

⏱️ 3:24 דקות · youtube.com/watch?v=pcWCd62v6nI

א לפני הצפייה ובמהלכה

לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. לפי הוגי הנאורות, הזכויות ניתנות לאדם על ידי המלך.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – הזכויות טבעיות, האדם נולד איתן.**

2. סובלנות פירושה להסכים עם כל דעה.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – סובלנות היא לכבד את זכותו של אחר לדעה שונה, גם בלי להסכים.**

3. הוגי הנאורות טענו שהשלטון צריך להסתמך על הסכמת העם.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – זה רעיון האמנה החברתית.**

4. בתקופת הנאורות כבר היה קול שדרש חינוך שווה לנשים.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – למשל מרי וולסטונקראפט.**

👀 במהלך הצפייה – שימו לב:

- חמשת העקרונות שהדוברת מסבירה.
- מה כוללות הזכויות הטבעיות לפי לוק.
- מה ההבדל בין סובלנות לבין הסכמה.
- מה הובס חשב על שליט חזק.

- איפה התפשטו הרעיונות.

⏸ **אחרי הזכויות הטבעיות**: אם הזכויות 'טבעיות', מה תפקידו של השלטון?

⏸ **אחרי חופש המחשבה והסובלנות**: תנו דוגמה מהכיתה שבה סובלנות קשה אבל חשובה.

⏸ **אחרי האמנה החברתית**: מה קורה לפי לוק כאשר השליט מפר את 'החוזה'?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. אילו זכויות מנה ג׳ון לוק כזכויות טבעיות?

א. כבוד, עושר ותהילה | **ב. חיים, חירות וקניין** | ג. שלטון, צבא ומסים

2. מהי סובלנות?

א. להסכים עם כולם | **ב. לכבד את זכותו של אחר לחשוב אחרת**

ג. לשתוק תמיד

3. מה דרשה מרי וולסטונקראפט?

א. ביטול המדע | ב. שלטון של מלך חזק | **ג. חינוך שווה לנשים**

ד. סגירת בתי הקפה

רגיל

1. הסבירו את רעיון האמנה החברתית.

✔ **השלטון נשען על הסכמה בין אנשים: האזרחים מוותרים על חלק מחירותם ומקבלים חוקים, והשלטון מתחייב לשמור על הסדר ועל זכויותיהם. מקור הסמכות הוא העם, לא זכות אלוהית.**

2. מה ההבדל בין שוויון לבין 'כולם אותו דבר'?

✔ **שוויון אין פירושו שכל האנשים זהים, אלא שלכולם אותן זכויות ואותן הזדמנויות ושכולם שווים בפני החוק – עשיר ועני, גבר ואישה.**

3. מדוע חופש המחשבה היה רעיון מהפכני במאה ה־18?

✔ **כי במשטרים של אז הכנסייה והמלך קבעו מה מותר לחשוב ולפרסם, והייתה צנזורה. הדרישה לחופש מחשבה ערערה על סמכותם ונתנה ליחיד את הזכות לבקר.**

אתגר

1. השוו בין הובס ללוק: במה הם מסכימים ובמה הם חלוקים?

✔ **שניהם מסכימים שהשלטון נולד מהסכמה (אמנה חברתית) ולא מזכות אלוהית. הובס סבר שבלי שליט חזק יהיה תוהו ובוהו, ולכן האזרחים מעבירים כמעט את כל כוחם לשליט שאסור למרוד בו; לוק סבר שהשלטון קיים כדי לשמור על הזכויות הטבעיות, ואם הוא מפר אותן – העם רשאי להחליפו.**

2. איזה עיקרון של הנאורות קיים לדעתכם בבית הספר שלכם? איזה פחות? נמקו.

✔ תשובה פתוחה, ובלי לגעת בפוליטיקה עכשווית. למשל: חופש ביטוי בדיונים כיתתיים, שוויון בפני תקנון; לעומת זאת אמנה חברתית מלאה פחות קיימת כי התלמידים לא בחרו את כל הכללים (אך יש מועצת תלמידים). נדרשות דוגמה ונימוק.

ג כרטיסים משימה פעילה: עיקרון בחיים – משחק קלפים

כל קבוצה מקבלת 5 קלפי עיקרון ו־8 קלפי מצב. מתאימים כל מצב לעיקרון וכותבים נימוק קצר.

1. קראו את קלפי העקרונות: אוטונומיה, זכויות טבעיות, חופש מחשבה וסובלנות, שוויון, אמנה חברתית.

✔ ודאו שהתלמידים יודעים להגדיר כל עיקרון במילים שלהם.

2. התאימו לכל עיקרון לפחות קלף מצב אחד, למשל: 'ועד הכיתה נבחר והתחייב לייצג את כולם'; 'תלמידה בוחרת מגמה לפי רצונה'; 'בדיון נשמעת דעה שאינה מקובלת ומקשיבים לה'.

✔ ועד כיתה – אמנה חברתית; בחירת מגמה – אוטונומיה; הקשבה לדעה שונה – סובלנות; אותו עונש לכולם על אותה עבירה – שוויון; זכות לא להיפגע – זכויות טבעיות.

3. לכל התאמה כתבו נימוק במשפט אחד.

✔ נימוק טוב מחבר בין פרט במצב לבין הגדרת העיקרון.

4. בחרו את קלף המצב שהיה הכי קשה לשייך והסבירו מדוע.

✔ בדרך כלל מצבים מתאימים ליותר מעיקרון אחד – זו הזדמנות להראות שהעקרונות קשורים זה בזה.

שאלה בסגנון בגרות

1. הצג שני עקרונות של הנאורות, והסבר כיצד כל אחד מהם ערער על הסדר הישן באירופה.

✔ עיקרון ראשון – זכויות טבעיות: לפי לוק, כל אדם נולד עם זכות לחיים, לחירות ולקניין. העיקרון ערער על הסדר הישן, שבו הזכויות נקבעו לפי מעמד ולפי חסדי המלך, וקבע שתפקיד השלטון הוא להגן על הזכויות. עיקרון שני – אמנה חברתית/ריבונות העם: השלטון נשען על הסכמת הנשלטים. עיקרון זה ערער על רעיון 'זכותם האלוהית של המלכים' והצדיק החלפת שלטון שמפר את הזכויות.

כרטיס יציאה · חמישה רעיונות ששינו את העולם

1. מה הן הזכויות הטבעיות לפי לוק?

✔ חיים, חירות וקניין.

2. הסבירו במשפט אחד: מה זו אמנה חברתית?

✔ הסכמה בין העם לשלטון: האזרחים מקבלים חוקים והשלטון מגן על זכויותיהם.

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק'
הצגה נכונה של עיקרון ראשון	3

הסבר הערעור על הסדר הישן – ראשון	3
הצגה נכונה של עיקרון שני	3
הסבר הערעור על הסדר הישן – שני	3

סיכום

כל תלמיד/ה כותב/ת על פתק 'העיקרון שלי' – העיקרון החשוב ביותר בעיניו/ה ומדוע – ומדביק/ה על הלוח במקום המתאים.

התאמה לעולים

במאה ה־18 היו הוגים חשובים. הם אמרו: לכל אדם יש זכויות. כל אדם יכול לחשוב ולומר מה הוא חושב. כל האנשים שווים. השלטון צריך הסכמה של העם. הרעיונות האלה חשובים גם היום.

זכות – מה שמגיע לי ואסור לקחת ממני · **חופש** – לבחור לבד · **שוויון** – לכולם אותו דבר בחוק · **שלטון** – מי שמנהל את המדינה · **הסכמה** – כשאומרים 'כן' ביחד · **הוגה** – אדם שחושב וכותב רעיונות

התאמות לחנ״מ

- כרטיסי עיקרון עם סמל (מאזניים=שוויון, בועת דיבור=חופש ביטוי, לחיצת יד=אמנה).
- שלושה קלפי מצב בלבד, עם שתי אפשרויות בחירה לכל אחד.
- טבלת 'עיקרון–הוגה' עם שמות ההוגים כבר כתובים.
- בנק משפטים: 'העיקרון הזה אומר ש... דוגמה מהחיים: ...'.

לוודא:

- המשפט המפורסם 'איני מסכים עם דבריך אך אגן בחירוף נפש על זכותך לאומרם' מיוחס לוולטר, אך למעשה נוסח בידי ביוגרפית שלו במאה ה־20 כסיכום של השקפתו – מומלץ להציגו כ'מיוחס'.
- 'הזכות לאושר' (החתירה לאושר) מופיעה בהכרזת העצמאות האמריקנית; אצל לוק הזכויות הן חיים, חירות וקניין.
- השנים: לויתן 1651; מסות על הממשל 1689/1690; וולסטונקראפט 1792.

3. יומן מסע במאפייני הנאורות

? מה מאפיין את דרך החשיבה של עידן הנאורות, ואיך היא שינתה את היחס לסמכות, לידע ולעתיד? · הסרטון: מאפיני הנאורות

מהדורה למורה

הסרטון בנוי כיומן אישי של ילד בתקופת הנאורות, ובכל 'עמוד' הוא מציג מאפיין אחר. האינדיבידואליזם מודגם בדמותו של רובינסון קרוזו שבונה לעצמו עולם; הרציונליזם – שימוש בשכל ובהיגיון ובחינה מחדש של חוקים ומנהגים ישנים; החילון – חיפוש הסברים מדעיים לטבע וצמצום כוחה של הכנסייה; הפצת הידע – האנציקלופדיה והמוזיאונים; והאמונה בקדמה – הביטחון שהמדע והטכנולוגיה יביאו עתיד טוב יותר. בסוף הוא שואל אילו מאפיינים אנחנו רואים בחיינו היום.

מטרות

- התלמידים יגדירו חמישה מאפיינים של הנאורות: אינדיבידואליזם, רציונליזם, ביקורתיות כלפי מסורת וסמכות, חילון, אמונה בקדמה.
- התלמידים ינתחו מקור (בעיבוד) ויזהו בו מאפיינים של הנאורות.
- התלמידים יסבירו את תפקידה של האנציקלופדיה בהפצת הידע.
- התלמידים יבחנו את מקומה של הדת בעידן הנאורות בצורה מאוזנת.

מושגים

אינדיבידואליזם – תפיסה שהיחיד במרכז: לכל אדם ערך משלו, והוא רשאי לבחור את דרכו ואחראי לגורלו.

רציונליזם – האמונה שהתבונה היא הכלי העיקרי להבנת העולם ולבחינת כל רעיון, מנהג או חוק.

ביקורתיות – נכונות לשאול שאלות ולבחון מחדש מוסכמות, מסורות וסמכויות, ולא לקבל דבר רק משום ש'כך היה תמיד'.

חילון – תהליך שבו הדת והכנסייה מאבדות בהדרגה את מעמדן המרכזי בחברה, בפוליטיקה ובמדע.

אמונה בקדמה – הביטחון שבעזרת התבונה, המדע והחינוך האנושות תתקדם ותחיה בעתיד טוב יותר.

האנציקלופדיה – מפעל ספרותי צרפתי רב־כרכים (דידרו ודאלמבר) שאסף את הידע האנושי והפיץ את רעיונות הנאורות.

תאריכים

1719 פרסום 'רובינסון קרוזו' מאת דניאל דפו · **1751** הכרך הראשון של האנציקלופדיה יוצא לאור בצרפת · **1784** קאנט מפרסם את המאמר 'מהי נאורות?'

מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים
5–0	**פתיחה**	'למה?' – משחק שאלות (ראו פתיחה).
8–5	**לפני הצפייה**	משימת נכון/לא נכון/לא בטוח.
14–8	**צפייה**	צפייה בסרטון; כל תלמיד/ה רושם/ת כותרת לכל 'עמוד ביומן'.
21–14	**דיון ושאלות**	בדיקת התחזיות ושאלות ברמות.
34–21	**משימה פעילה**	ניתוח מקור בעיבוד: 'מהי נאורות?' של קאנט, בזוגות.
40–34	**שאלת בגרות**	כתיבה ובדיקה מול מחוון.

45–40	**סיכום וכרטיס יציאה**	'עמוד ביומן שלי' וכרטיס יציאה.

🪝 פתיחה: משחק ה'למה?'

שואלים את הכיתה שאלה פשוטה: 'למה מתחילים את הלימודים בשעה 8?' על כל תשובה עונים שוב 'למה?'. אחרי ארבעה־חמישה סבבים עוצרים: מה קרה כששאלנו שוב ושוב? אילו תשובות הן 'כי ככה תמיד היה' ואילו מבוססות על היגיון? מקשרים לדרך החשיבה הביקורתית של הנאורות.

📰 דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: יומן מסע במאפייני הנאורות

יחידה 1 · אירופה במאה ה־19 · ❓ מה מאפיין את דרך החשיבה של עידן הנאורות, ואיך היא שינתה את היחס לסמכות, לידע ולעתיד?

מהדורה למורה

הסרטון: מאפיני הנאורות

⏱️ 3:37 דקות · youtube.com/watch?v=VRWi2HFgMyk

א לפני הצפייה ובמהלכה

🧠 לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. אנשי הנאורות האמינו שהעתיד יהיה טוב יותר.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **נכון – זו האמונה בקדמה.**

2. בתקופת הנאורות גדל כוחה של הכנסייה.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **לא נכון – כוחה ירד בהדרגה (חילון).**

3. האנציקלופדיה נועדה לרכז ולהפיץ ידע.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **נכון – מפעל ענק של ידע מכל התחומים.**

4. לפי הנאורות, יש לקבל מנהגים ישנים בלי לשאול.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **לא נכון – יש לבחון כל מנהג בעזרת השכל.**

👀 במהלך הצפייה – שימו לב:

- כמה 'עמודים' יש ביומן ומה הכותרת של כל אחד.
- מדוע מוזכר רובינסון קרוזו.
- אילו שאלות על הטבע שואל הילד.
- מה תפקיד האנציקלופדיה והמוזיאונים.
- איך מתואר העתיד.

⏸️ **אחרי רובינסון קרוזו**: מה מסמל אדם שבונה לעצמו עולם לבד על אי?

⏸️ **אחרי 'לא נותנים לכנסייה להחליט על הכול'**: האם להבין איך הטבע פועל סותר בהכרח אמונה? מה דעתכם?

⏸ **אחרי האמונה בעתיד**: האם הייתה סיבה להיות כל כך אופטימיים? מה עוד עלול לקרות?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. איזה מאפיין מסמל רובינסון קרוזו?

א. אמונה בקדמה | **ב. אינדיבידואליזם** | ג. חילון

2. מה הייתה האנציקלופדיה?

א. ספר תפילה | ב. חוק של המלך | **ג. אוסף גדול של ידע מכל התחומים** | ד. עיתון יומי

3. מהו רציונליזם?

א. שימוש בשכל ובהיגיון כדי להבין את העולם | ב. ציות לכל מה שאומרים | ג. פחד ממדע

רגיל

1. הסבירו מהו חילון ותנו דוגמה מהסרטון.

✔ **חילון הוא תהליך שבו הדת והכנסייה מאבדות את מעמדן המרכזי בחברה. דוגמה: אנשים חיפשו הסברים מדעיים לתופעות טבע (גשם, זריחת השמש) במקום להסתפק בהסבר שהכנסייה נתנה, ולא קיבלו את הכנסייה כמי שקובעת בכל תחום.**

2. מהי האמונה בקדמה, ועל מה היא נשענה?

✔ **זו האמונה שהעולם הולך ומשתפר ושהעתיד יהיה טוב מההווה. היא נשענה על הצלחות המדע והטכנולוגיה ועל הביטחון ביכולת התבונה לפתור בעיות.**

3. איך קשורים זה בזה הרציונליזם והביקורתיות?

✔ **מי שמאמין שהשכל הוא הכלי להבנת העולם ישתמש בו כדי לבדוק מוסכמות, מסורות וחוקים ישנים – כלומר יהיה ביקורתי, ולא יקבל דבר רק בגלל שכך נהגו.**

אתגר

1. מנדלסון היה אדם נאור ושומר מצוות. מה דמותו מלמדת על היחס בין נאורות לדת?

✔ **היא מראה שהנאורות אינה בהכרח מנוגדת לאמונה: אפשר לאמץ תבונה, מדע וסובלנות ולהמשיך לשמור מצוות. בחלק מאירופה (בעיקר בצרפת) הנאורות הייתה אנטי־כנסייתית, אך היו גם הוגים שביקשו לשלב בין אמונה לתבונה. התשובה צריכה להכיר בשתי המגמות.**

2. האם האמונה בקדמה התבררה כנכונה? הביאו דוגמה בעד ודוגמה נגד מתוך מה שלמדתם על המאות ה־19–20.

✔ **בעד: התפתחות הרפואה, החשמל, התחבורה וההשכלה הכללית. נגד: המהפכה התעשייתית הביאה גם ניצול ועוני, והמאה ה־20 ידעה מלחמות עולם ומשטרים טוטליטריים שהשתמשו בטכנולוגיה להרס. מסקנה: הקדמה הטכנולוגית אינה מבטיחה קדמה מוסרית.**

ג 📜 ניתוח מקור משימה פעילה: קאנט עונה: מהי נאורות?

קוראים בזוגות עיבוד קצר של מאמרו של קאנט (1784) ומחפשים בו את מאפייני הנאורות.

מקור: עיבוד חופשי מתוך המאמר 'תשובה לשאלה: מהי נאורות?' מאת עמנואל קאנט, 1784

נאורות היא יציאתו של האדם ממצב של חוסר בגרות שהוא עצמו אשם בו. חוסר בגרות הוא חוסר היכולת להשתמש בשכל בלי שמישהו אחר יכוון אותך. האדם אשם בכך כאשר הסיבה אינה מחסור בשכל, אלא חוסר אומץ להשתמש בו לבד. 'העז להשתמש בשכלך!' – זו סיסמת הנאורות. נוח מאוד להישאר לא־בוגר: יש לי ספר שחושב במקומי, מורה שמחליט במקומי. כדי שהציבור יתבגר, דרוש דבר אחד בלבד: חופש להשתמש בתבונה בגלוי בכל עניין.

1. סמנו במקור את המשפט שהוא לדעתכם 'הסיסמה' של המקור.

✔ **'העז להשתמש בשכלך!'**

2. הסבירו במילים שלכם מהו 'חוסר בגרות' לפי קאנט, ומי אשם בו.

✔ **מצב שבו אדם לא משתמש בשכלו בלי הכוונה של אחר; האדם עצמו אשם, כי חסר לו אומץ ולא שכל.**

3. זהו במקור שני מאפיינים של הנאורות שלמדנו, וצטטו מילים מתאימות.

✔ **רציונליזם ('להשתמש בשכל'); אינדיבידואליזם/אוטונומיה ('לבד', 'בלי שמישהו יכוון'); ביקורתיות כלפי סמכות ('ספר שחושב במקומי').**

4. מה דורש קאנט כדי שהציבור 'יתבגר'? איזה עיקרון זה?

✔ **חופש להשתמש בתבונה בגלוי – חופש המחשבה והביטוי.**

🎓 שאלה בסגנון בגרות

1. לפניך קטע מעובד ממאמרו של קאנט. ציין שני מאפיינים של הנאורות המשתקפים בקטע, והסבר כל אחד מהם בעזרת הקטע.

✔ **מאפיין ראשון – רציונליזם: הנאורות האמינה שהתבונה היא הכלי להבנת העולם. בקטע קאנט קורא 'העז להשתמש בשכלך', כלומר על האדם להסתמך על שכלו. מאפיין שני – אינדיבידואליזם/אוטונומיה: היחיד אחראי לעצמו ובוחר בעצמו. בקטע חוסר בגרות מוגדר כחוסר יכולת להשתמש בשכל 'בלי שמישהו אחר יכוון אותך', והאדם נקרא לחשוב לבד ולא לתת לספר או למורה להחליט במקומו.**

✂️

🎟️ כרטיס יציאה · יומן מסע במאפייני הנאורות

1. כתבו שני מאפיינים של הנאורות.

✔ **שניים מתוך: אינדיבידואליזם, רציונליזם, ביקורתיות, חילון, אמונה בקדמה.**

2. מה פירוש הסיסמה 'העז להשתמש בשכלך'?

✔ **לחשוב בעצמך ולא לסמוך רק על סמכות חיצונית.**

📝 מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק׳

ציון מאפיין ראשון	2
הסבר המאפיין הראשון וקישור לקטע	4
ציון מאפיין שני	2
הסבר המאפיין השני וקישור לקטע	4

סיכום

כל תלמיד/ה כותב/ת 'עמוד ביומן' של שלוש שורות: איזה מאפיין של הנאורות פגשתי השבוע בחיים שלי?

התאמה לעולים

> בתקופת הנאורות אנשים שאלו 'למה?'. הם השתמשו בשכל. כל אדם בחר את הדרך שלו. אנשים כתבו ספר גדול של ידע. הם חשבו שהעתיד יהיה טוב יותר.

יומן – מחברת שכותבים בה מה קרה · **מאפיין** – סימן מיוחד של משהו · **היגיון** – חשיבה מסודרת ונכונה · **כנסייה** – בית התפילה והמוסד של הנוצרים · **קדמה** – התקדמות, שיפור · **ידע** – מה שיודעים ולומדים

התאמות לחנ״מ

- דף 'יומן' עם חמש משבצות וסמל לכל מאפיין (אדם, מוח, סימן שאלה, מיקרוסקופ, חץ קדימה).
- מקור קאנט מקוצר לשלושה משפטים עם מילים מודגשות.
- שאלות סגורות בחירה מתוך שתיים.
- עבודה בזוג עם תלמיד/ה חונך/ת.

לוודא:

- שנת יציאת הכרך הראשון של האנציקלופדיה – 1751 (הפרויקט נמשך עד 1772).
- בסרטון החילון מוצג כחיובי לחלוטין; בכיתת חמ״ד מומלץ להציג גם את דמותם של הוגים שומרי מצוות ששילבו תבונה ואמונה.

4. מכונות, קיטור וערים: המהפכה התעשייתית

? איך הפכה המהפכה התעשייתית את חייהם של בני האדם, ומדוע היא החלה דווקא בבריטניה? · הסרטון: מהפכה תעשייתית

מהדורה למורה

הסרטון הקצר מציג את המהפכה התעשייתית שהחלה בבריטניה בסוף המאה ה־18 והתפשטה במאה ה־19 למערב אירופה ולמרכזה. הוא מתאר את המעבר מייצור ידני ומחקלאות לייצור במכונות ובמפעלים, את השימוש במקורות אנרגיה חדשים – פחם וקיטור – ואת הנדידה ההמונית מהכפר לעיר. הוא מדגיש את ההמצאות החדשות (כמו מכונות טקסטיל), את הייצור ההמוני שהוזיל מוצרים, ואת מהפכת התחבורה ברכבות ובאוניות קיטור. הטון חיובי מאוד: התקופה מוצגת כקפיצה קדימה לאנושות.

מטרות

- התלמידים יגדירו מהי המהפכה התעשייתית ויציינו את זמנה ומקומה.
- התלמידים יסבירו שלושה שינויים מרכזיים: מכונות ומפעלים, אנרגיה חדשה, עיור.
- התלמידים ינתחו על מפה גורמים שאפשרו לבריטניה להוביל.
- התלמידים יבחנו גם את המחירים החברתיים של המהפכה, כהכנה ללימוד הסוציאליזם.

מושגים

המהפכה התעשייתית	מעבר מייצור ידני לייצור במכונות במפעלים, שהחל בבריטניה בסוף המאה ה־18 ושינה את הכלכלה ואת החברה.
עיור	תהליך שבו אוכלוסייה עוברת מהכפר לעיר והערים גדלות במהירות.
מנוע הקיטור	מכונה המנצלת את לחץ האדים של מים מורתחים (בעזרת פחם) להפעלת מכונות, רכבות ואוניות.
ייצור המוני	ייצור כמויות גדולות של מוצרים זהים במהירות ובזול, בעזרת מכונות וחלוקת עבודה.
מעמד הפועלים	שכירים שעבדו במפעלים תמורת שכר, לרוב בתנאים קשים ובשעות ארוכות.
בורגנות	מעמד הביניים העירוני – בעלי הון, סוחרים ובעלי מפעלים – שהתחזק מאוד בזכות התיעוש.
מהפכת התחבורה	שינוי מהיר בתחבורה בזכות רכבות ואוניות קיטור, שקיצר מרחקים והוזיל הובלה.

תאריכים

1769 ג׳יימס וואט רושם פטנט על מנוע קיטור משופר · **1830** נפתח קו רכבת הנוסעים ליברפול–מנצ׳סטר · **1851** התערוכה הגדולה בלונדון מציגה את הישגי התעשייה

מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים
5–0	**פתיחה**	'מה בכיתה נעשה ביד?' (ראו פתיחה).
8–5	**לפני הצפייה**	משימת נכון/לא נכון/לא בטוח.
12–8	**צפייה**	צפייה בסרטון (קצר) – פעמיים: פעם להנאה, פעם עם רשימת 'מה השתנה'.
19–12	**דיון ושאלות**	בדיקת התחזיות ושאלות ברמות.

33–19	**משימה פעילה**	'למה בריטניה?' – עבודה על מפה אילמת של אירופה בקבוצות.
40–33	**שאלת בגרות**	כתיבת תשובה ובדיקה לפי המחוון.
45–40	**סיכום וכרטיס יציאה**	'מאזן המהפכה' על הלוח וכרטיס יציאה.

פתיחה: מה בכיתה נעשה ביד?

מבקשים מהתלמידים להתבונן בכיתה ולמנות חפצים: חולצה, עיפרון, כיסא, נעליים. שואלים: כמה זמן היה לוקח לתפור חולצה אחת ביד? ומי היה יכול להרשות לעצמו עשר חולצות? מסבירים שלפני כ־250 שנה כמעט הכול נעשה ביד, ושואלים: מה היה צריך לקרות כדי שהעולם ייראה כמו היום?

דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: מכונות, קיטור ורעים: המהפכה התעשייתית

יחידה 1 · אירופה במאה ה־19 · ❓ איך הפכה המהפכה התעשייתית את חייהם של בני האדם, ומדוע היא החלה דווקא בבריטניה?

מהדורה למורה

הסרטון: מהפכה תעשייתית

⏱️ 1:23 דקות · youtube.com/watch?v=0QulcaVCZ7o

א לפני הצפייה ובמהלכה

לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. המהפכה התעשייתית התחילה בצרפת.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה ✔ **לא נכון – בבריטניה, בסוף המאה ה־18.**

2. בעקבות המהפכה רבים עברו מהכפר לעיר.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה ✔ **נכון – זה תהליך העיור.**

3. מקור האנרגיה המרכזי של המהפכה היה חשמל.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה ✔ **לא נכון – פחם וקיטור (החשמל הגיע מאוחר יותר).**

4. הרכבות שינו את מושג המרחק.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה ✔ **נכון – הנסיעה וההובלה התקצרו מאוד.**

👀 במהלך הצפייה – שימו לב:

- איפה ומתי התחילה המהפכה.
- לאן היא התפשטה.
- אילו מקורות אנרגיה חדשים הופיעו.
- מה קרה לכפרים ולערים.

- אילו המצאות ותחבורה מוזכרות.

⏸ **אחרי המעבר לייצור במכונות**: מה קרה לאומן שתפר בגדים בביתו כשנפתח מפעל טקסטיל?

⏸ **אחרי ההגירה לעיר**: אילו בעיות עלולות להיווצר כשעיר גדלה מהר מאוד?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. היכן החלה המהפכה התעשייתית?

א. בגרמניה | **ב. בבריטניה** | ג. באמריקה | ד. ברוסיה

2. מה הניע את המכונות בתחילת המהפכה?

א. חשמל ונפט | ב. רוח בלבד | **ג. פחם וקיטור**

3. מהו עיור?

א. מעבר מהכפר לעיר וגידול הערים | ב. הקמת בתי ספר | ג. בניית כנסיות

רגיל

1. הסבירו כיצד שינה הייצור במכונות את מחירי המוצרים.

✔ **המכונות ייצרו מהר ובכמויות ענק (ייצור המוני), ולכן עלות כל מוצר ירדה והמוצרים הפכו זמינים וזולים יותר לציבור רחב.**

2. מדוע עברו מיליוני אנשים מהכפר לעיר?

✔ **המפעלים קמו בערים וחיפשו עובדים; בכפר הצטמצמה העבודה (בין השאר בגלל שינויים בחקלאות וגידול האוכלוסייה), ולכן אנשים עברו לעיר בתקווה לפרנסה.**

3. מה הייתה תרומתן של הרכבות ואוניות הקיטור?

✔ **הן קיצרו מרחקים, הוזילו את הובלת חומרי הגלם והמוצרים, חיברו בין ערים ומדינות והרחיבו את המסחר.**

אתגר

1. הסרטון מציג את המהפכה כחיובית לגמרי. מה חסר בתמונה? הביאו שתי דוגמאות.

✔ **חסרים המחירים החברתיים: עבודה של 12–16 שעות ביום בתנאים מסוכנים, העסקת ילדים, שכר נמוך, שכונות עוני צפופות ומזוהמות בערים ומחלות, ואובדן הפרנסה של בעלי מלאכה. בעיות אלה הובילו לצמיחת תנועות פועלים ולרעיונות הסוציאליזם.**

2. הסבירו את הקשר בין המהפכה התעשייתית לבין התחזקות הבורגנות.

✔ **התיעוש יצר הזדמנויות לצבור הון ממפעלים, מסחר ותחבורה. בעלי ההון והסוחרים התעשרו והתחזקו כלכלית, ובעקבות זאת דרשו גם השפעה פוליטית וחברתית, על חשבון האצולה הוותיקה.**

ג 🗺️ מפה משימה פעילה: למה דווקא בריטניה?

כל קבוצה מקבלת מפה אילמת של אירופה וכרטיסי מידע. המטרה: לסמן על המפה את הגורמים שאפשרו לבריטניה להוביל, ואת כיווני ההתפשטות.

1. סמנו על המפה את בריטניה, ובה סמלים: ⛏️ מכרות פחם וברזל, ⚓ נמלים, 🏭 ערי תעשייה (למשל מנצ'סטר).

✔️ פחם וברזל בשפע; נמלים ונתיבי ים; מנצ'סטר – טקסטיל, ליברפול – נמל.

2. קראו את כרטיסי המידע (משאבים, מושבות ושווקים, הון, יציבות פוליטית, ממציאים) וכתבו ליד בריטניה שלושה גורמים.

✔️ משאבי טבע (פחם, ברזל), מושבות שסיפקו חומרי גלם ושווקים, הון שנצבר במסחר, שלטון יציב יחסית, ציי סוחר וממציאים.

3. שרטטו חצים להתפשטות המהפכה במאה ה־19 לבלגיה, צרפת וגרמניה.

✔️ בלגיה, צפון צרפת ואזור הרוהר בגרמניה תועשו במאה ה־19.

4. כתבו מקרא למפה ומשפט סיכום: 'בריטניה הובילה כי...'.

✔️ בריטניה הובילה כי היו לה משאבים, הון, שווקים ויציבות שאפשרו להשקיע במכונות.

🎓 שאלה בסגנון בגרות

1. הסבר שתי תוצאות חברתיות של המהפכה התעשייתית.

✔️ תוצאה ראשונה – עיור: המפעלים קמו בערים ומיליוני אנשים עברו מהכפר אל העיר. הערים גדלו במהירות, ונוצרו בהן שכונות פועלים צפופות עם תנאי תברואה קשים. תוצאה שנייה – היווצרות מעמד הפועלים: רבים הפכו לשכירים במפעלים, עבדו שעות ארוכות בשכר נמוך ובתנאים מסוכנים, כולל נשים וילדים. מצוקתם הובילה להתארגנות פועלים ולרעיונות חדשים כמו הסוציאליזם. (תוצאה אפשרית נוספת: התחזקות הבורגנות.)

✂️

🎟️ כרטיס יציאה · מכונות, קיטור וערים: המהפכה התעשייתית

1. ציינו שני שינויים שהביאה המהפכה התעשייתית.

✔️ למשל: ייצור במכונות ובמפעלים, שימוש בפחם ובקיטור, עיור, רכבות.

2. מדוע המהפכה התחילה בבריטניה? (סיבה אחת)

✔️ למשל: שפע פחם וברזל / הון / מושבות / יציבות.

📏 מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק'
ציון תוצאה ראשונה	2
הסבר תוצאה ראשונה וקשר למהפכה	4
ציון תוצאה שנייה	2
הסבר תוצאה שנייה וקשר למהפכה	4

סיכום

בונים על הלוח 'מאזן המהפכה': טור 'רווחנו' וטור 'שילמנו'. כל תלמיד/ה מוסיף/ה פריט אחד. מסיימים בשאלה: מי שילם את המחיר? – גשר לשיעור על הסוציאליזם.

התאמה לעולים

לפני 250 שנה אנשים עבדו בעיקר ביד. בבריטניה התחילו לבנות מכונות. המכונות עבדו עם פחם וקיטור. נבנו מפעלים גדולים. הרבה אנשים עברו מהכפר לעיר. נבנו רכבות.

מכונה – כלי שעובד במקום ידיים · **מפעל** – מקום גדול שמייצרים בו מוצרים · **פחם** – אבן שחורה ששורפים לאנרגיה · **קיטור** – אדים של מים חמים · **עיר** – מקום גדול עם הרבה אנשים · **רכבת** – קרונות שנוסעים על מסילה

התאמות לחנ"מ

- מפה מוכנה עם מדבקות סמלים (פחם, נמל, מפעל) להדבקה.
- התאמת תמונה–מילה: מכונה, מפעל, רכבת, עיר.
- שאלות 'לפני/אחרי' בטבלה עם ציורים.
- הקלטה או הקראה של סיכום קצר.

לוודא:

- שנת הפטנט של וואט – 1769 (פטנט ראשון; שיפורים נוספים בשנות ה־80 של המאה ה־18).
- קו ליברפול–מנצ׳סטר נפתח ב־1830 (קו סטוקטון–דרלינגטון נפתח ב־1825).